

specificky lidské rozumové činnosti a problém lokální kultury. Ačkoli se tato část knihy svým zaměřením odlišuje od předchozího textu, můžeme ji považovat za pokus o aplikaci výše vyložených metodologických principů na vybrané problémy.

Markarjanova kniha je pro současný vývoj ve společenských vědách do značné míry charakteristická. Zapojuje se totiž organicky do světového trendu ke zvědečtění zkoumání společnosti a k integraci jeho jednotlivých disciplín. Zároveň ukazuje výhody marxistické vědy o společnosti opřené o historický materialismus, který jí slouží nejen jako teoretické východisko, ale i jako centrum, které umožňuje jednotnou strukturaci všech nových poznatků.

Ivana Holzbachová

Pierre Raymond: L'histoire & les sciences. Paris, Maspero, 1975, 93 s.

Raymondova kniha má sloužit jako úvod nové edice „Algorithmes“ vydávané skupinou francouzských filozofů ovlivněných Althusserem a zajímajících se o funkci vědy ve společenském kontextu. Edice „Algorithmes“ se tedy má zabývat filozofií vědy a dějinami vědy, ale ne v tradičním smyslu: má ukázat vzájemné vztahy mezi praxí vědeckého výzkumu, formami filozofického fungování vědy a společenskými vztahy, a především ideologickou roli filozofie ve vědě. Budou v ní publikovány historické texty zabývající se těmito vztahy především v matematice a zároveň i reedice a překlady klasických vědeckých textů, na nichž lze tyto vztahy ukázat.

Jako vstupní publikace se kniha *L'histoire & les sciences* zabývá naznačenou problematikou obecně. V úvodu Raymond určuje cíl své knihy i celé edice: sledovat tzv. spontánní ideologii vlastní myšlení speciálních vědců. Tento úkol zdůvodňuje praktickopolitickými potřebami: tento aspekt vědy nelze zanedbat už vzhledem ke stále vzrůstající roli vědy ve struktuře moderní společnosti.

Raymond zdůrazňuje spojení vědy a teorie s reálným světem. Věda se vyvíjí v určité společenskopolitické situaci, odpovídá na její požadavky a projevuje se ve formách, které jsou v souladu s možnostmi, jež jí tato situace poskytuje. „Nevědecké... je v srdci věd a ne ve vztahu k nim. Musíme tedy zdůrazňovat nejenom vědecké síly vědecké produkce, ale i *nevědecké* formy jejich *fungování*; tento vztah je novým vkladem do historie“ (s. 39, zdůraznil P. R.).

V první části knihy „Dějiny věd a dějiny“ se Raymond zabývá obtížemi při určování předmětu historie vědy, při definování pojmu vědy a hlavními úskalími při zpracování tématu. V souvislosti s rozborem vztahu mezi historií a epistemologií se kriticky zmiňuje o Bachelardových pracech, které si nevšímají dostatečně společenského pozadí vývoje vědy. Kritizuje také obvyklý způsob výkladu historie věd, totiž ten, v němž je zdánlivě autonomní teorie sice vyložena na pozadí společenské a politické historie, ale tak, že je tento kontext od vědy vlastně odtržen a tím i negován. Přijatelnější je pro něj Foucaultova metoda „archeologie vědění“ spojující organicky všechny části společenské struktury dané doby. Strukturalistická metoda však trpí velmi vážnými nedostatky, má-li být aplikována na historii. Předpokladem neadekvátnějšího přístupu k dějinám vědy je podle Raymonda názor, že jednotlivé části společnosti sice fungují podle svých vlastních zákonů, že se však zároveň nemohou vyhnout působení ostatních sektorů společnosti. Toto působení transformují způsobem, který je pro ně specifický. Prostředkem umožňujícím takovou transformaci vlivů společnosti na vědu je filozofie.

V druhé části „Územní matematiky“, Raymond aplikuje svou teorii dějin věd na matematiku. Zdůrazňuje její zvláštní postavení mezi vědami dané abstraktností matematiky. Matematika nemá vztah k bezprostřední realitě a nemůže experimentovat tím způsobem jako vědy empirické a experimentální. Raymonda zajímá problém, jak se za této situace vyhnout idealistické interpretaci matematiky. Řešení nalézá v rozdělení matematiky na dvě úrovně, z nichž jedna hraje roli teorie a druhá roli reality: na matematiku a matematizované. Tyto úrovně nejsou určeny jednou provždy, jsou pouze funkcemi. To Raymondovi umožňuje zapojit do řešení historický aspekt. V této souvislosti se pak výše naznačeným způsobem zabývá vztahem mezi matematikou a filozofií. Tato obecná část je přechodem k další publikaci edice, Raymondově práci *De la combinatoire aux probabilités* (vyšla v nakladatelství Maspero v roce 1975).

Přes nesporné klady edice projevující se především ve formulaci a aktuálnosti úkolu, který si uložila, objevují se už v úvodní práci určité přístupy, které nelze označit jinak než jako diskusní. Je to především mechanické přenášení historicko-materialistické terminologie do filozofie vědy. Termíny „vědecké výrobní síly“ a „vědecké výrobní vztahy“ by měly být v úvodní publikaci edice, která se jimi a jejich vztahy ke společenským výrobním silám a společenským výrobním vztahům má zabývat, alespoň jasně definovány. Jakákoli definice však u Raymonda chybí. Stejně pak může vzbudit pochybnosti Raymondovo tvrzení, že materialistické pojetí vědy spočívá v přesvědčení, že vědecká práce neznamená chápání světa, který o sobě není ani pochopitelný ani nepochopitelný, nýbrž v konstruování jeho pochopitelnosti, tj. v integrování jeho aspektů zaměřených symboly do abstraktní konstrukce, a to podle historicky měnlivých norem (s. 67). Toto tvrzení se hlásí spíš k tradicím pozdní anglické empirické filozofie počátků 18. století a k pozitivismu než k materialistické dialektice, kterou se jinak Raymond snaží do chápání vztahu vědy a společnosti zavést.

Ivana Holzbachová

Neagu M. Djuvara: Civilisations et lois historiques. Essai d'étude comparée des civilisations. Paris — La Haye, Mouton, 1975, 448 s.

To, že se po dlouhé době objevuje v západní produkci velká práce věnovaná srovnávacímu studiu civilizací je symptomem oživení zájmu o vývoj společnosti. Symptomem, který není ojedinělý: strukturalismus, psychoanalýza i kulturní antropologie se všichni svým způsobem snaží najít něco, co — ať ve struktuře společnosti, nebo v jednotlivci — zajišťuje jednotu lidstva jako celku od jeho počátků po současnost, a tedy i porozumění činnosti všech lidských skupin na všech etapách jejich vývoje. Djuvara toto pochopení hledá na základě fixního koloběhu civilizačních fází. Uvedme hned na počátku recenze, že se nám výsledky jeho pokusu nezdají být příliš přesvědčivé: domníváme se, že stejně jako v případě jiných společenskovedních teorií se i u srovnávacího studia civilizací projevuje libovольnost při výběru základních kritérií pro určení jednotky výzkumu, v tomto případě civilizace. Srovnáme-li Djuvarův výběr opírající se převážně o politické události s výběrem jeho nejznámějších novodobých předchůdců, Spenglera a Toynbee, ukáže se tato skutečnost na první pohled. V této recenzi však není místo na srovnávací rozbor těchto tří teorií. Pokusíme se v ní ukázat neoprávněnost a povrchnost Djuvarova postupu.

Djuvara rozdělil knihu do dvou jasně odlišených částí. Po úvodu, ve kterém zhruba charakterizuje svůj přístup, následuje první část, která nás seznamuje se stručnými dějinami civilizací, které Djuvara v dějinách lidstva nachází. V druhé části se zabývá jednotlivými fázemi civilizačního cyklu a v závěru aplikuje výsledky svého zkoumání na současný stav.

Djuvara definuje civilizace jako kultury, které pokrývají v epoše, v níž se vytvořily, určitý relativně rozsáhlý zeměpisný prostor a zahrnují několik států nebo etnik, které v této oblasti sjednocují mravy, techniky, umění a víru a které existují déle než dva tisíce let a procházejí týmiž vývojovými fázemi. Právě tuto poslední skutečnost pokládá Djuvara za zvlášť významnou. Podle jeho názoru je vývojový cyklus nejenom kritériem existence civilizace, ale zároveň vysvětluje princip každé historické události. Cyklus se skládá z pěti fází: zárodečné, formování, zrodu, boje o hegemonii a imperiální. S většími nebo menšími výchyly tímto cyklem do současné doby prošlo nebo prochází jedenáct civilizací: egyptská, babylónská (civilizace Středního východu), krétská (minojská), indická, čínská (civilizace Dálného východu), helénská (řecko-románská), byzantská (křesťansko-ortodoxní), arabská, mexická, peruánská (andská) a západní. Tyto civilizace lze rozdělit na civilizace první až třetí generace. Vznikají podle Djuvarova názoru na základě smíšení různých etnických prvků (nutnou podmínkou pro vznik civilizace první generace jsou počátky trvalého usídlení obyvatel a vznik prvních měst) a v případě druhé a třetí generace stykem stárnoucí civilizace s novým etnických — barbarským — prvkem. (Výjimku tvoří byzantská civilizace, která vznikla jako výsledek styku dvou civilizací — helénské a babylónské.) Zanikají na základě vnitřního procesu, který Djuvara popisuje jako pokračující zkožnatění a vysvětluje „psychologickou únavou“.